

ВПРАВИ І ЗАВДАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Створення умов для формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості зумовлює потребу формувати в учнів знання й вміння, які сприяють становленню уявлення про світ, суспільство, ознайомлення з основними культурними набутками рідного народу і людства в цілому, розвитку духовної сфери особистості. Це завдання закладено в соціокультурній змістовій лінії, яка і спрямована на формування у молодших школярів здатності сприймати, аналізувати, оцінювати прочитані чи почуті українські тексти, висловлювання про Батьківщину, родину, історію рідного краю, народні звичаї і традиції, мистецтво, національні свята, загальнолюдські цінності. Тому на уроках української мови доцільно використовувати краєзнавчий матеріал: тексти, у яких розкриваються сторінки історичного минулого; подається інформація про видатних людей рідного краю, про історію, звичаї та обряди, особливості рослинного і тваринного світу тощо. Мовний матеріал Волинського краю дає можливість зрозуміти довколишній світ, орієнтуватися в ньому, про що свідчать збережені традиції родинної й календарної обрядовості.

Однією з важливих дидактичних умов, що забезпечує ефективне використання краєзнавчого матеріалу на уроках української мови у початкових класах, є врахування його взаємозв'язку з основним програмним матеріалом. Пропонуємо вправи на основі регіонального краєзнавчого матеріалу для учнів початкової школи. Завдання дібрані відповідно до змісту програми з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи [1, с. 10–70], за яким соціокультурний матеріал структуруємо таким чином:

- 1) тематичні групи слів, що називають державу, її столицю, державну символіку, реалії життя народу; розкривають поняття малої батьківщини; розповідають про історичне минуле України та рідного краю;
- 2) фольклорні твори великої та малої форм;
- 3) особливості національного мовленнєвого етикету. Правила мовленнєвої поведінки під час спілкування;
- 4) соціальні ролі.

Відповідно до тематики першої групи на уроках української мови доцільно використовувати тексти, у яких розкриваються сторінки історичного минулого рідного краю, його багатство і неповторність; подається інформація про відомих людей Волині минулого і сьогодення; про особливості народних і релігійних свят, обрядів, легенди про походження географічних назв свого регіону.

Так, у 2 класі під час вивчення теми «Велика буква у назвах міст, сіл,

вулиць, річок» пропонуємо виконати таку вправу.

Вправа 1. Прочитай текст. Поясни чому слова *Луцьк, Лука, Стир, Лучеськ* написані з великої букви?

Є чимало версій про походження міста Луцьк, деякі з них підтримують історики, деякі живуть у переказах та легендах. Наприклад, за однією із теорій назва міста Луцьк походить від назви його засновника – дулібського вождя Луки. За іншою теорією, що ґрунтується на легенді, назва міста походить від імені хлопця Луцька, що був пастухом. Якось він побачив у річці Стир засмолену бочку та, піднявши її, знайшов там грамоту на заснування міста. З того часу від імені засновника місто славно носить назву – Луцьк.

Наступна версія ґрунтується на тому, що поселення отримало назву від слова лук, тобто метальна зброя. Тому як, місцеві жителі, коли нападали загарбники, ховалося за укріплення городища і з допомогою луків та стріл мужньо відбивали напади. Оскільки лук був їхньою головною зброєю, мешканців прозвали лучанами, а їхнє місто – Луцьк.

Та зрештою найбільш розповсюджена версія основана на тому, що місто назвали Луцьком, бо річка Стир вигином у вигляді лука омиває центральну частину поселення. Звідси і назва міста – Лучеськ – від слова «лук», тобто «колін, вигин ріки».

У процесі опрацювання малих фольклорних форм дітям доцільно пропонувати прислів'я, приказки, колискові, забавлянки, мирилки. Ці перлини народної творчості мають великий виховний вплив на особистість дитини молодшого шкільного віку завдяки своїй особливій формі, емоційності та образності. Тому, під час вивчення теми «Прикметники-синоніми» пропонуємо виконати таку вправу.

Вправа 2.

1. Прочитай прислів'я. Поясни, як розумієш значення кожного з них.
2. Випиши прикметники в однині разом з іменниками, з якими вони зв'язані, поставивши у початковій формі.

3. З дужок вибери прикметник-синонім і запиши за таким зразком:

І собаку ласкавим словом приманиш.

(вірне, лагідне, солодке)

Весела думка – половина здоров'я.

(світла, спокійна, радісна)

Довготривала свара – то гірка справа.

(нецікава, невдячна, погана)

Лагідне слово ласкаве вухо любить.

(розумне, тепле, приємне)

Лукава людина на словах любить, а ділом губить.

(нахабна, лицемірна, безсоромна)

Війна – лютий ворог чесних людей.

(страшний, підступний, грізний)

Освічену людину голова годує.

(розумна, старанна, вчена)

У працьовитой людини час – золото.

(роботяща, діяльна, активна)

Добра голова не скаже пусого слова.

(безвідповідальне, безглузде, грубе)

Важливе місце на уроках української мови має займати робота над особливостями мовленнєвого етикету: засвоєнням традиційних слів ввічливості, формах звертання, що зустрічаються в побуті рідного краю, у народній творчості. Наприклад, під час вивчення у 4 класі теми «Правопис» іменників жіночого роду з нульовим закінченням у початковій формі в орудному відмінку однини» пропонуємо виконати наступну вправу.

Вправа 3. Прочитай текст. Як ти думаєш, чому українці так поважали піч?

Вихована людина не говоритиме вульгарні слова. Українець, утримуючись від лайки, мовить: «Сказав би, та піч у хаті!». Піч здавна вважалась оберегом, а тому наші предки вірили, якщо зневажати піч, то вона забере силу, здоров'я, достаток. В українській мові існує низка ввічливих форм щоб відмовити: «Ні, дякую!», «Дякую, не треба», «На жаль, ні», «Ні в якому разі», «Змушений відмовити, бо...», «Шкода, але не можу погодитись...».

Випиши із тексту іменники. Письмово провідміній слово *піч*. Які зміни відбулися в основі слова в орудному відмінку?

Робота над соціокультурним матеріалом напряму соціальні ролі спрямована на ознайомлення дітей з морально-етичними нормами, формуванням навички культурної поведінки. Головне завдання вчителя – лаконічно і в доступній формі навчити дітей бути ввічливими, скромними, стриманими, відповідальними, працьовитими, щедрими, шанувати батьків, поважати людей, рідний край. Так, на повторення вивченого про дієслово у 4 класі радимо виконати таке завдання.

Вправа 4. Незнайко збирається сьогодні піти в гості, але він забув про правила етикету. Використовуючи форми звертань, вітань, вибачень і прохань, напиши Незнайкові поради, як потрібно поводитись у гостях. У пам'ятці підкресли дієслова, визнач їх час та дієвідміну.

Отже, завдання такого типу сприяють вихованню у молодших школярів шанобливого ставлення до своїх рідних, формування гуманного ставлення до старших, зміцнення бажання дітей брати посильну участь у збереженні звичаїв і традицій рідного краю. Соціокультурне виховання учнів початкової школи за допомогою краєзнавчого матеріалу сприяє формуванню соціально зрілої, національно зорієнтованої мовної особистості.

Список використаних джерел:

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1–4 кл. – К. : Освіта, 2013. – 392 с.